

Cooperativa de Periodistas para la construcción de casas baratas

El barri de la Font d'en Fargues i les cases dels periodistes

Carlota Giménez

L'actual barri de la Font d'en Fargues, de Barcelona, es va començar a poblar a partir de començaments del segle XX amb cases sense pretensions a la part més alta dels terrenys de can Fargues, al vessant nord del turó de la Rovira, amb alguna casa de més envergadura més avall, tocant al passeig de Maragall. Cap el 1915 periodistes de la Cooperativa de Periodistas para la construcción de casas baratas van comprar uns terrenys al sector de l'inici del passeig de la Font de la Mulassa (després carrer de Peris Mencheta) i uns altres al sector entre carrer de Verdi (després de Pedrell) i el que després va ser l'avinguda de Frederic Rahola. Això va comportar que unes quantes famílies de periodistes construïssin catorze torres amb jardí en aquestes dues zones. El prestigi de la Cooperativa i gràcies a les seves influències, als bons contactes i a la capacitat que els proporcionava l'ofici, aquells periodistes van aconseguir una residència en un lloc tranquil i sa lluny de la ciutat, que molts només van poder disfrutar no gaire més de vint anys contra tota previsió per part seva.

Lleis de cases barates de 1911 a 1937

En aquest període a Espanya es produeix una legislació sobre cases barates "profusa y confusa, con abundancia exagerada y en proporcion directa a su incumplimiento. La acumulación de leyes que se fue dando en este tema a lo largo de más de veinte años, con una normativa a veces contradictoria y que no siempre suponía la derogación de la anterior, lo que creó un galimatías descomunal" (1).

El moviment cooperatiu a Barcelona va ser pioner a tot Catalunya des de meitat del segle XIX. Moltes de les cooperatives no estaven especialitzades sinó que tenien diverses seccions, consum, de crèdit, d'estalvi, de producció, de socors mutu... A partir del primer terç del segle XX el cooperativisme català es va ampliar amb més sectors d'activitat, del sector agrari, ampliació de les de consum i producció, de vegades vinculades a les colònies industrials... El 1912 a Barcelona hi havia cinquanta cooperatives. Les cooperatives complien una important funció entre la classe obrera perquè permetia

Periodistes inspeccionant terrenys per fer les cases, aproximadament el 1914

Bany d'una de les cases barates

posar al seu abast articles, serveis d'ajut de jubilació, de malaltia i defunció que en aquells moments no estaven coberts per l'administració pública.

Les cooperatives catalanes en general es van centrar bàsicament en el sector de consum i no es va pensar en construir vivendes per als seus associats fins a la promulgació de la primera Ley para la Construcción de Casas Baratas de 12 de juny de 1911 a conseqüència de la manca d'habitatge a principis del segle XX (2). L'objectiu era facilitar casa als més desfavorits de la classe obrera, però a la llarga va comportar beneficiar col·lectius que no ho necessitaven com a

primera vivenda: els militars, funcionaris municipals o periodistes, que van buscar terrenys per construir el seu xalet als entorns de la Barcelona (en territori dels antics pobles agregats) molts d'ells antics camps de conreu o forestals.

A partir d'aquesta Llei amb l'informe de l'Instituto de Reformas Sociales es podia constituir en qualsevol municipi una Junta de Fomento y Mejora de las Habitaciones Baratas (formada per nou vocals de diversos àmbits), que regulava tot el que estava establert en el seu Reglament i promovien la constitució de societats benèfiques o cooperatives de les cases barates i de societats de crèdit popular per facilitar recursos a qui volguessin adquirir-les o construir-les. Els aspirants a una casa barata no podien sobrepassar les 3.000 pessetes anuals de salari.

Aquesta Llei constava d'una sèrie de beneficis de caràcter fiscal, com l'exempció d'impostos municipals d'edificació, de drets reals, de transmissió de béns, de timbre, de la contribució urbana... durant vint anys. Quan moria el cap de família es transmetia la propietat a la viuda i els fills. Tenien serveis gratuïts als jutjats, tribunals, registre de la propietat, ajuts estatals directes... Es disposava de facilitats per a l'obtenció de sòl procedent d'expropiació i de crèdits i préstecs a través del Banc Hipotecari i de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat i també preferències en l'obtenció de subvencions. Es va definir una fórmula de propietat de renda amb promesa de venda als vint anys i una altra de venda amb garantia hipotecària. Es permetia establir-hi negocis i petites indústries no contaminants, quedant ex-

Barri de la Font d'en Fargues al vessant nord del turó de la Rovira, juliol 1929

clusos el servei de begudes alcohòliques i fer servir les cases com a pensió.

En la segona Llei de Cases Barates de 1921 es preveia que l'Estat prestés el 70% del valor de l'edificació al 3% d'interès. El 30% restant podia ser prestat o garantit pel municipi. Es van ampliar les exempcions fiscals. Les cases barates eren inembargables. Les quantitats màximes d'ingressos dels beneficiaris van pujar a 6.000 pessetes anuals per atraure persones amb més poder adquisitiu. El valor de les cases no podia superar cinc vegades l'ingrés màxim anual, és a dir, 30.000 pessetes. L'Estat destinava 30 milions de pessetes a les primes a la construcció que podien ser de fins el 20% del valor del terreny i de la construcció o de la renda.

Les cooperatives per a la construcció d'habitatges actuaven com a promotores i els socis aportaven els primers fons destinats a l'adquisició de sòl per edificar i es presentava un projecte que havia de complir els requisits establerts per la Llei de cases barates. El més habitual era que fossin cooperatives de grans empreses de serveis (tramvies, grans magatzems...), de funcionaris (militars, carter, treballadors de l'Ajuntament...) i d'alguns professionals com periodistes i artistes.

La tipologia de construcció més freqüent era la casa unifamiliar amb baixos i un petit pis amb pati o jardí al darrere construïdes amb d'altres cases amb parets compartides. En molts pocs casos i el de la Cooperativa de Periodistas para la construcció de cases baratas (en endavant Cooperativa) n'és un, es van construir cases a l'estil de ciutat jardí envoltades de

La casa Altimis en construcció amb els blocs de formigó, al carrer de Pedrell

jardí. La construcció d'aquestes vivendes estava relacionada amb els tres principis del reformisme social que es consideraven bàsics en aquests allotjaments obrers al primer terç del segle XX: casa amb jardí, amb aspectes d'higienisme i confort i vivenda unifamiliar en propietat. L'higienisme es traduïa en la separació de la cuina i el menjador, la incorporació de la peça amb water closat i lavabo, i la instal·lació d'un safareig. El subministrament d'aigua i l'evacuació d'aigües residuals encara era força precari. Una bona ventilació i bona dotació d'il·luminació natural eren imprescindibles. L'obtenció del subministrament d'electricitat per

anar substituint el gas o les obres per poder connectar-se al clavegueram van ser cavalls de batalla que van haver de lliurar moltes cooperatives.

"La construcción masiva y seriada, en especial con la participación de grandes empresas constructoras, permitió, en algunos de los proyectos, la introducción de nuevas técnicas constructivas, como fueron los bloques huecos de hormigón, empleados en 1917 en algunas de las viviendas de la Cooperativa de Periodistas; dicha innovación, que permitía construir con mayor rapidez y abaratar costes, fue posible gracias a la participación del ingeniero militar Jaime Zardoya Morera director gerente de la empresa Saneamiento de las Poblaciones, S.A." (3).

El 1930 va ser l'any de la gran regressió econòmica espanyola que va afectar especialment el sector de la construcció amb suspensió d'obres i increment important de l'atur. Es va evidenciar el mal ús que s'havia fet dels ajuts estatals amb una sèrie de debilitats i falsedats que van

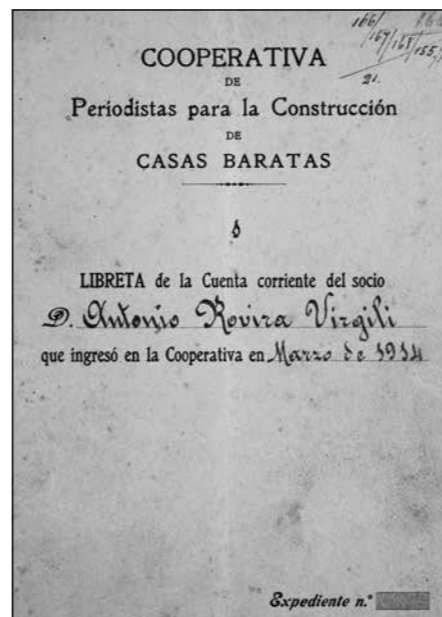
Cooperativa de Periodistas para la construcción de casas baratas

Emparant-se el la Llei de Cases Barates de 1911 es va constituir el 1914 la Cooperativa de Periodistas para la construcción de casas baratas per un grup de periodistes amb cinquanta-tres socis inicials. Primer de tot es trobaven en un "café céntrico", que segons *Solidaridad Nacional*, (4) és el Café Suizo.

En la Memòria del Consell directiu de 1917 estan satisfets perquè estan aconseguint l'objectiu perseguit. Instal·len la seu a l'Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona. En la memòria de 1920 reflecteixen l'orgull de l'èxit de la seva empresa en aquells anys: "¡Quien había de decir a los famosos once locos -que como tales fueron motejados-, que fundaron la Cooperativa, sin dinero y teniendo por domi-

Carnet de soci i llibreta del compte corrent de la Cooperativa dels Periodistes

ANNALS DEL PERIODISME CATALÀ 383

Cooperativa de Periodistas para la construcción de casas baratas
(Fundació: any 1914)

CONSELL DIRECTIU

President
Joan Josep Pou i de Barros

Vice-President
Marià Viada i Lluch

Secretari
Julià Clapera i Roca

Vice-Secretari
Josep Millán i González

Tresorer
Josep Brangulí i Soler

Comptador
Modest Sandoval i Gordon

Vocals
Ramon Noguer i Comet
Ramon Aliberch i Rovelló
Josep A. Minguela i Piñol
Poncía Navarro i Ibáñez
Manuel Marineho

ilio social una mesa de café, que el transcurso de muy pocos años la modestísima entidad que fundaron sin otros elementos que su fe, había de llenar en su historia paginas tan gloriosas y brillantes, que no solo habían de ser para honra propia, sino que habían de constituir también justo enaltecimiento de su patria".

Aquestes cases es van construir a la zona del turó de la Rovira, a Barcelona, quan la zona era encara forestal, poc poblada i totalment residencial. Les cases dels periodistes es van construir en tres fases. El primer grup amb vuit xalets es va construir entre 1916 i 1917 en el primer tram del passeig de la Mulassa (després carrer de Peris Mencheta). El segon grup es va construir entre 1917 i 1918, a la mateixa zona però en una cota més alta del turó de la Rovira, amb sis

xalets a la zona anomenada Font d'en Fargues -Fuente Fargas- (als carrers de Verdi -després de Pedrell- i a l'avinguda de Frederic Rahola). En aquell moment aquestes zones pertanyien al Districte 9è de Barcelona amb Horta i Sant Andreu de Palomar. Aquest indret havia format part del municipi de Sant Andreu de Palomar fins el 1897 data de l'annexió a la ciutat, però per la proximitat amb el nucli d'Horta se'n considerava una barriada. I el tercer grup de cases es va construir al barri de la Salut, aleshores pertanyent a Gràcia però també a la zona del turó, començat a construir el 1917 i finalitzat el 1929.

Els estatuts de la Cooperativa es van aprovar el 30 d'octubre de 1915. Constaten que la finalitat és aconseguir la construcció de vivendes per als periodistes acollint-se als beneficis de la Llei de Cases Barates. Compten amb els seus recursos però també amb l'Estat, la Mancomunitat, la Província, el Municipi, entitats i particulars. Tenien tres menes de socis: protectors, que abonaven una quota mensual voluntària o també els que concedien donatius o facilitaven la gestió. Fundadors eren els socis donats d'alta fins al 31 de desembre de 1915. I els socis de número els que hi entraven a partir d'aquesta data. Aquests últims havien de pagar 25 pessetes com a quota d'entrada. Uns i altres pagaven una quota mensual d'1 pesseta. El 1917 van augmentar la quota a 3 pessetes.

Per poder ser soci de la Cooperativa calia acreditar ser director, redactor, redactor artístic o col·laborador, amb sou en un periòdic diari de Barcelona. També era condició no percebre emoluments superiors a 250 pessetes mensuals (o 3.000 anuals), cosa que podia ser revisada per la Junta de Fomento y Mejora de Habita-

ciones Baratas o per l'Instituto de Reformas Sociales. La Llei de Cases Barates establia que el cap de família no podia tenir ingressos superiors a 3.000 pessetes a l'any.

Per aconseguir fons per a les despeses de la Cooperativa, el Consell directiu podia emetre Bons de 1000 i 500 pessetes. Amb la mateixa finalitat podien organitzar festivals, rebre donatius i aconseguir subvencions. Segueixen d'altres disposicions d'obligacions dels socis per aconseguir formar un capital social.

En les condicions per a la construcció de les cases hi figurava que l'adjudicació de les parcel·les es feia per sorteig excepte per aquells que posseïssin Imposicions, que eren ingressos de 100 pessetes cada una, que donaven una sèrie d'avantatges. Les parcel·les que s'adquirissin havien de tenir una capacitat com a mínim per a cinc cases amb els jardins corresponents amb el sistema de xalets

Aquestes cases es van construir a la zona del turó de la Rovira, a Barcelona, quan la zona era encara forestal i poc poblada

aïllats. Les cases es podien construir amb el model que més agradés als socis però amb el vistiplau del Consell directiu. En cada grup de deu cases es podia instal·lar un telèfon, servei que pagaria la Cooperativa. Els socis abonarien a la Cooperativa quotes mensuals en un espai de temps que no superés els vint anys el valor de la vivenda i solar, les despeses generals del grup que li corresponguessin i els interessos del capital que quedés pendent d'amortització. A efectes legals el soci es considerava llogater de la seva

vivenda ja que el contracte formalitzat amb la Cooperativa era de lloguer amb promesa de compra.

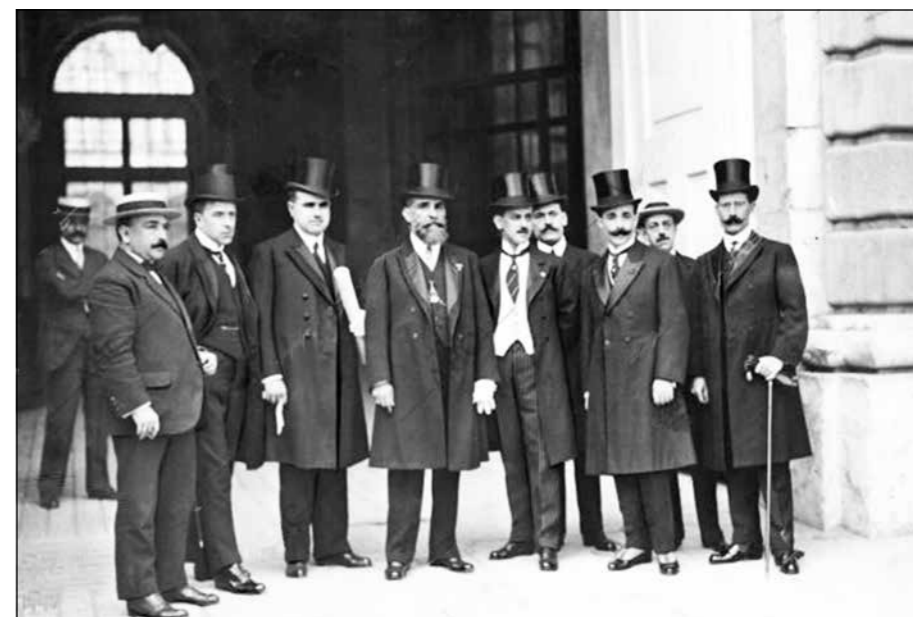
Després de les moltes disposicions i normatives n'hi ha unes quantes d'addicionals. Una d'elles prohibeix parlar de religió o política en els actes de la Cooperativa.

Polítics i activitat de la Cooperativa

Les memòries del Consell directiu que recullen l'activitat de cada any de la Cooperativa (veure bibliografia) són una font molt interessant per conèixer l'envergadura de l'obra en què es van embrancar aquells periodistes la majoria ben posicionats socialment, amb influència i bons contactes amb personatges d'altura (marquesos, marqueses, reis, infants, re-

Casa de Carles Garcia Anné al carrer de Pedrell amb la família al balcó, cap el 1919

Comissió de periodistes a Madrid esperant ser rebuts per Alfons XIII (13/7/1915)

Concurrència de públic amb motiu del sorteig del xalet de Rovira i Virgili, a l'esquerra, i a la dreta el de Francisco Alfonso, el 1916

gidors, militars de graduació, ministres, governadors, etc.). Aquestes mateixes memòries a part de ser una informació obligada i necessària del Consell directiu per donar comptes de la seva gestió als socis en el Consell General anual, són una mostra del pensament, la ideologia i l'esperit corporatiu d'un col·lectiu professional en aquell moment polític i social de principis del segle XX. El llenguatge fet servir és literari, grandiloqüent, pompós, triomfalista com molts dels escrits periodístics de l'època. En totes les memòries el repàs de la gestió de l'any es converteix en una mena d'esclat triomfal del camí que van traçant cap a una missió transcendental. Carles Garcia Anné, periodista i regidor de l'Ajuntament de Barcelona, propietari d'una casa del carrer de Pedrell, del grup Fargues, va ser el que més anys va ser secretari i autor de quasi totes les memòries. "hablar

de ella [la Cooperativa] no puede ser otra cosa que entonar un himno triunfal cuyas notas brotan espontáneas de nuestros corazones".

Llegint el text de la Llei de Cases Barates i l'esperit amb què va ser promulgada: manca d'habitatge generalitzat i pensada per a famílies amb poc poder adquisitiu, resulta molt xocant veure tota la trajectòria de la construcció dels xalets dels periodistes constituïts en cooperatiu per a tal efecte, i l'argumentació que fan servir per justificar el dret que tenen a acollir-se a l'esmentada Llei. Durant tots aquells anys va ser un anar i venir, gairebé frenètic, de membres del Consell directiu cap a Madrid i en reunions i visites amb destacats personatges del govern, de la reialesa, de l'aristocràcia i de l'empresariat per aconseguir els seus objectius.

L'any 1915 es fan els preparatius per fer l'acte de col·locació de la primera

pedra a la zona de Mulassa. Es convida el rei que delega en el governador civil Andrade la seva representació (5). El setembre d'aquell any ja van començar les obres dels primers tres xalets. Un mes després una comissió presidida per Francisco Alfonso es desplaça a Madrid on són rebuts pel rei al Palau. Exposen l'objectiu de construcció dels xalets i demanen la seva cooperació i signa a l'àlbum d'honor com a mostra del seu compromís (6).

"Solemne entrega de un xalet" (7), així es titula la crònica d'un acte commemoratiu sobre el "regal" d'una casa, que fa el rei Alfons XIII, que per sorteig havia tocat a la de la família de Rovira i Virgili. El marquès de Foronda va costejar el xalet i el va oferir al monarca perquè alhora el donés a la Cooperativa. És a dir, els beneficiats no eren la família ocupant, però la Cooperativa en sortia beneficia-

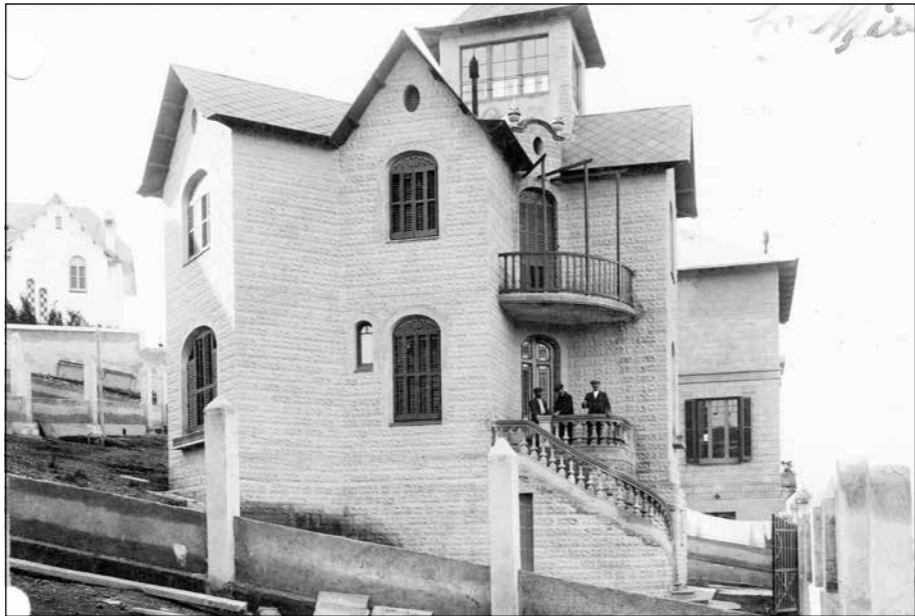
da amb aquella operació de "marketing" i alhora es produïen un seguit de gestos per augmentar el seu prestigi. La festa que s'organitza per aquest esdeveniment és d'alta envergadura. El rei no hi apareix però està representat pel capità general de la regió Felipe Alfau. La concurrència és nombrosa entre autoritats, representants d'entitats, personatges de l'aristocràcia, periodistes i família, i gent dels entorns atrets per una festa gens habitual en aquells paratges. A la crònica se citen representants d'un gran nombre d'entitats i associacions. No hi falten els discursos aplaudits efusivament per tothom. En nom de la Cooperativa, Carles Garcia Anné fa repàs de l'activitat del que han fet des de la seva constitució. Aquesta qüestió comporta que en les freqüents visites al grup de la Mulassa, sobretot de polítics, (fins i tot en anys posteriors)

Làmina amb el xalet d'Antoni Rovira i Virgili apareguda a l'exposició del centenari de la llei de cases barates, el 2011 a Madrid

s'esmenti a la premsa el xalet que va regalar el rei a la Cooperativa i sigui una fita en sí visitar la casa de Rovira i Virgili (8). Fins i tot en l'exposició del Centenari de la Llei de Casas Baratas de 1911 va aparèixer una làmina del xalet donat pel rei a la Cooperativa.

En el 1917 en una anada a Madrid aconseguen que l'Institut de Reformas Sociales aprovi que la Cooperativa pugui contractar préstecs amb particulars. En aquest mateix any aconseguen un préstec de 360.000 pessetes d'Anna Girona, vídua de Sanllehy, marquesa de Caldes de Montbui amb el qual van poder comprar els terrenys del grup de la Salut. Carles Sanllehy, el fill, els va fer un préstec de 105.000 pessetes per als grups de Fargues i de la Mulassa. Mare i fill són tinguts en alta consideració per la Cooperativa.

Casa de Manuel Miralles del grup de Fargues a l'avinguda de Frederic Rahola

L'abril de 1917 Eduardo Dato, president del govern espanyol, visita Barcelona. La Cooperativa el convida a visitar els tres grups de cases dels periodistes en diferents estats de construcció. Al grup de Fargues el van rebre junt amb la seva comitiva, Montserrat de Casanovas Fernández de Landa i Pere Fargas i Sagristà (del mas Pujol -can Fargues-) acompanyats dels seus fills. Després de visitar els xalets del grup de la Mulassa, Arturo F. Bono, president de la Cooperativa va oferir un lunch, servit al seu xalet, a Eduardo Dato i acompanyants.

A l'inici de la constitució de la Cooperativa n'era el president Antonio F. Bono, però el 1918 el substitueix Juan José Pou de Barros (per malaltia del primer) que ho serà fins al final, ja passada la guerra. "La Cooperativa marcha de victoria en victoria, de triunfo en triunfo, y si obstáculos a primera vista insuperables se oponen momentáneamente a su paso en algún punto, se lanza con denuedo el asalto una vez y otra, y otra, hasta que el campo queda por suyo y la victoria le sonríe. Así se pelea y así se vence, y así peleamos y vencemos nosotros".

Auguren que el seu model de ciutat jardí aporta valors als terrenys de particulars d'allà on els periodistes s'han situat, que es podran vendre a bon preu per fer-hi xalets com ells, "y seguramente no tardará mucho tiempo la Ciudad Jardín en remontarse por el Carmelo, pasar a la estribación opuesta y unirse con las cada día crecientes barriadas de la Mulassa y de Fargas, formando una nueva Ciudad, el moderno ensanche de Barcelona, constituido, no por casas elevadísimas y antihigiénicas, sino por lindos hotelitos embalsamados por el aroma gratísimo de las flores, a plena luz, sanos, risueños, alegres; como cuadra a una población

que sabe vivir la vida moderna."

El 1919 va ser un any ple de conflictes polítics i socials a tot Espanya. Amb tot s'informa que van aconseguir un èxit perquè es volien restringir alguns efectes de la Llei de Cases Barates que, diuen, havia de contribuir a millorar la condició de les classes populars, i com a resposta s'envien telegrams a la presidència del Consell de Ministres, al ministre de Governació i a diverses personalitats influents en la política, lamentant la disposició ministerial. Es va nomenar una comissió (Pou de Barros, Ferrer i Bittini, Garcia Pujol i Miralles Pi) que anés a Madrid per demanar la derogació o la suspensió immediata dels efectes del real decret. Des de Barcelona van establir contactes perquè s'influis a favor: governador civil, Ajuntament, Mancomunitat, Diputació. A Madrid es van trobar amb una crisi total del gabinet i mentrestant van fer gestions amb l'Institut de Reformas Sociales i grups parlamentaris per aconseguir suports perquè la llei es modifiqués autoritzant com a percepció de salari màxim per al beneficiari de cases barates de 6.000 pessetes anuals i que s'augmentés als pressupostos la consignació per a la subvenció i interessos fins a la quantitat de 2 milions de pessetes. Van tenir la bona acollida d'Eduardo Dato, Francisco Bergamín, José Mª de Boet, director d'*El Figaro*, Alejandro Lerroux, Juan Marsans, el conde de Romanones, Cambó, Girona, i d'altres que es van posar a favor dels comissionats per resoldre totes les demandes. Es constata que a més a més van tornar amb donatius per a la Cooperativa de personalitats madrilenyes. Els que eren a Barcelona estaven tan satisfets de l'èxit de la gestió a Madrid que quan van tornar els comissionats els van obsequiar amb un banquet convidant les autoritats.

Casa d'Antoni Ricard del grup de la Mulassa al carrer de Peris Mencheta

La construcció en general va quedar molt afectada l'any 1920. Constaten que estan en lluita constant amb vagues o lock-out, per "... inestabilidad de los precios de los jornales y de los materiales de construcción, incumplimiento de compromisos contraídos por algunos contratistas, por los desaciertos de ministros poco conocedores de la trascendencia social y de la augusta misión de la ley de 12 de junio de 1911 y que sin darse cuenta del daño que causaban la convirtieron momentáneamente en ineficaz, hasta que los trabajos y gestiones de nuestra entidad enderezaron el entuerto, ya porque en respetables y por nosotros muy respetadas corporaciones llegó a hacerse oír la voz de la calumnia, que es la voz de la envidia..." Pel que sembla tenien problemes interns i externs per tirar endavant, parla d'"enemigos", que segur que en devien tenir. Finalment s'aconsegueix el subministrament de l'aigua de xarxa de la Societat d'Aigües.

Divulgació de la labor de la Cooperativa

Divulgar la tasca de la Cooperativa era molt important i com a periodistes eren molt conscients que havien d'esmerçar-hi esforços per tots els mitjans de comunicació per aconseguir tots els seus objectius. En la memòria de 1920 es constata que Lluís Almerich va pronunciar una conferència el 28 de maig al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, mentre Josep Brangulí projectava en una pantalla les fotografies que ell mateix havia fet en diferents fases de la construcció dels xalets. També es van projectar algunes pel·lícules de festes celebrades per l'entitat, cedides per la casa Pathé. Juan José Pou de Barros i Carles Garcia Anné, sobretot,

Casa de Juan José Pou de Barros del grup de la Mulassa al carrer de Peris Mencheta

van intervenir en congressos, jornades i conferències per difondre l'activitat de la Cooperativa. El fet que l'entitat tingués una experiència en les gestions i la marxa dels seus objectius feia que sovint tinguessin consultes i demanda d'assessorament d'altres cooperatives i entitats de cases barates, de tot Espanya i fins i tot de fora. Per això sovint el president Pou de Barros i d'altres membres coneixedors dels intrínquils de les lleis i les adminis-

El fet que l'entitat tingués una experiència en les gestions i la marxa dels seus objectius feia que sovint tinguessin consultes

tracions, feien conferències i jornades per divulgar la seva experiència.

Van continuar lluitant perquè s'elevés a 6.000 pessetes anuals de salari per poder optar a una casa barata (cosa que es va aconseguir amb la nova Ley de casas baratas de 1921). Per aconseguir el seu objectiu no paren de convidar polítics i personatges influents a les obres de la Cooperativa, en aquell moment a la Salut, on encara quedaven per acabar la totalitat dels setanta xalets. "A ello cooperó el arquitecto de la Cooperativa, D. Julio M. Fossas, que confeccionó un notable croquis, en colores, de la perspectiva que presentarán dichos lugares una vez terminadas las edificaciones y la urbanización de los mismos..."

L'abril de 1920 van visitar Barcelona els infants reials Luisa d'Orleans i Carlos de Borbón i van fer un periple per diversos llocs de Barcelona i de Catalunya entre banquets, primeres pedres i inauguracions. Malgrat no estava previst, la Cooperativa va aconseguir que fessin

una visita als tres grups de les cases dels periodistes (9).

A partir de 1921 se segueix insistint en què en la llei de 1911 "el traje que viene estrecho". Diuen que: "Un simple pozo de agua potable, un depósito de letrinas y un alumbrado, aunque sea deficiente, por cualquiera de los medios que se conocían antes del progreso nos trajera la iluminación por gas o electricidad, bastan para una vivienda campesina. En nuestro caso, las necesidades son otras". El cert és que s'aconsegueixen millores a la barriada Fargues gràcies a l'acció de la Cooperativa: l'enllumenat als carrers de Pedrell i avinguda de Frederic Rahola (només hi havia il·luminació, i de gas, al passeig de la Font d'en Fargues). I es construeix un mur de contenció de terres a l'inici del carrer de Peris Mencheta, ja que el pas resultava molt estret amb esllavissaments freqüents perquè al costat hi havia el torrent de Carabassa.

En la memòria de 1921 fan tot un al·legat de perquè la llei de 1911 els ve estreta degut a les necessitats que tenen els periodistes i per això es fa necessari elevar el salari màxim que estava fixat en 3.000 pessetes anuals per poder accedir a una casa barata, donat que en aquell moment cap periodista complia aquest requisit.

El 10 de desembre de 1921 es va promulgar la segona Llei de Cases Barates, però a la Cooperativa no queden massa satisfets. Comencen a tenir problemes amb l'Institut de Reformas Sociales perquè els desqualifiquen onze cases del grup de la Salut, però van desplegar la seva influència anant a Madrid (es van allotjar a casa del marqués de Mariaño, "uno de nuestros más ilustres socios protectores") i van aconseguir la requalificació de vuit de les cases. Aprofiten

el viatge a Madrid per moure fils ja que l'Institut de Reformas Sociales els posa traves per donar via lliure al préstec de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis per problemes de gravamen d'una altra hipoteca dels solars.

La qüestió de la qualificació com a casa barata dels xalets dels periodistes cada cop té més problemes perquè segons ells l'Institut: "parte del supuesto erróneo que hemos tenido ocasión de comprobar en algunas de nuestras conversaciones con caracterizados miembros de aquel y condensando en esta frase que repetidas veces les hemos oído pronunciar: 'La ley de casas baratas se ha hecho para los obreros y no para los señoritos'" i d'altres qüestions que es rumoregen sobre ells. I a partir d'aquí despleguen un argumentari que pot deixar perplex a qualsevol ciutadà actual. Estan d'acord que la llei és per als obrers, però diuen que no només és obrer el de "brusa i espardenyà", sinó que ho és qui viu d'un salari modest. I a més a més els periodistes tenen unes necessitats concretes: alternar amb totes les classes socials, vestir decentment perquè han d'anar ben presentats degut a les relacions de la professió; els seus dispendis són més grans, han de tenir una casa presentable... tot això fa que el que cobren no els arribi per a tot (!). I la majoria d'obers manuals, sense tenir cap d'aquestes necessitats, cobren jornals més grans que els seus (es refereixen a obrers del seu ram) ja que hi ha diaris a Barcelona que paguen als seus caixistes 25, 30 i 35 duros setmanals, sots que pocs periodistes tenen. Per tant, han de ser considerats obrers tant dignes de ser protegits com els de brusa i espardenyà.

Casa de Salvador Bremón del grup de la Mulassa al carrer de Peris Mencheta

El 1923 es demanava la tarifa telefònica de servei particular per als periodistes de cases barates i se'ls concedeix una rebaixa de la tarifa per a cada sis cases. L'any 1924 comencen a tenir dificultats per seguir amb la construcció dels xalets. Els ingressos ordinaris han de servir per l'amortització, pagament d'interessos, assegurances i despeses generals de l'entitat. Poden celebrar alguns festivals però el benefici no dona per fer construccions noves. No es poden augmentar els donatius ni el nombre de socis protectors, ni el nombre de socis. Es restringeixen les subvencions amb què comptaven. La situació política i social havia canviat. S'estava en la dictadura de Primo de Rivera. Només poden pensar en préstecs de

particulars perquè hi ha socis que encara no tenen la casa i calen uns 3 milions de pessetes. Es pensa en el Banc Hispano Colonial, per mitjà del comte Güell. En els primers contactes que es fan amb un funcionari del Banc els diu que no fan aquesta mena de préstec, però el comte Güell els diu que s'estudiaria la manera en què es pogués realitzar.

El 1925 la cosa comença a canviar. A poc a poc es van concedint les qualificacions de cases barates en aquelles que encara no la tenien. Així ja s'acaba el període de dificultat i entrebancs per aconseguir el reconeixement de cases barates i això és gràcies a Eduard Aunós, primer com a subsecretari del Ministeri de Treball i ara com a ministre, que els ha aplanat el camí. Es va organitzar una visita del ministre a Barcelona i d'altres càrrecs del Ministeri de Treball i van visitar diferents grups de cooperatives. Diuen que l'èxit va ser complet. La visita va culminar amb un banquet, organitzat per la Federació de Cooperatives de Casas Baratas de Catalunya y Baleares, de més de 300 assistents a l'Hotel Ritz, on hi va assistir una representació de la Cooperativa de Periodistes. A la conferència que Pou de Barros va pronunciar en un congrés a Girona va comunicar que en aquells moments ja havien edificat trenta-nou cases (entre tots els grups) amb un valor aproximat d'un milió de pessetes i que els socis posseïen entre Imposicions, donatius, beneficis de festivals i subvencions, sense comptar les subvencions directes de l'Estat, 300.000 pessetes. Diuen que aquell any va ser "lisonjero" econòmicament parlant. Ja són setanta-vuit socis encara que hi ha hagut algunes baixes, alguns perquè el terreny que els havia tocat no hi podien construir segons la llei, d'altres tenien una situació diferent que al principi i decideixen abandonar.

Socis protectors, festivals benèfics i contactes beneficiosos

Sobretot els socis protectors i els bons contactes eren un gran respir econòmic per a la Cooperativa i per això els tracte de què són objecte és d'un agraïment ultrapassat i de mostres d'un rendiment als seus peus propi d'actituds subordinades. Favors i diners és el que s'esperava d'ells.

Els socis protectors principals i de més alta categoria eren el rei Alfons XIII i els infants reials Carlos de Borbón i Luisa d'Orleans. Van ser objecte d'invitacions diverses per fer una visita als grups de xalets de la Cooperativa. El rei sempre va enviar algun representant en nom seu. No vindria personalment fins a la cerimònia de l'acabament de les construccions de

Visita al grup Mulassa del ministre de Gracia y Justicia José Francos Rodríguez, el febrer de 1922

totes les cases dels periodistes, a la Salut, el 3 de juny de 1930.

El juny de 1918 es va celebrar una festa en honor del periodista Francisco Peris Mencheta. En nom del rei hi va acudir el comte de Lavern, que va pagar les despeses de la festa i la placa (en honor de Peris Mencheta) de l'escultor Dionís Renart, que no va cobrar cap honorari, col·locada a la façana de la casa del periodista Arturo F. Bono, del grup de la Mulassa. Dolors Guix, la vídua del periodista, va fer un donatiu a la Cooperativa que es va repartir entre els pobres de la barriada i "fueron muchos los desgraciados que aquel día bendijeron con toda la efusión de sus almas a la venerable y por nosotros siempre venerada dama de lo que llevó a cabo".

La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis també va formar part d'aquests bons contactes. S'havia fundat el 1905 amb Francesc Moragas i Barret com a impulsor i director general, per ajudar en els problemes de la classe obrera mancada de serveis socials. La Cooperativa estableix molt bones relacions amb l'entitat bancària i Moragas i el subdirector Josep M. Boix i Raspall els concedeixen diversos préstecs amb molt bones condicions i sovintegen els actes de la Cooperativa.

El 1920 el Comité Benéfico Social els fan donació de 5.000 pessetes i la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis després de les negociacions portades per Ferrer Bittini i Brangulí els fa un préstec de 250.000 pessetes en condicions molt avantatjoses. El 1921 després de posar-se en contacte amb el director Francesc Moragas els concedeix un altre préstec de 350.000 pessetes., també gràcies a les gestions de Ferrer Bittini i Brangulí.

Són també socis protectors de prestigi Anna Girona, vídua de Domènec Joan Sanllehy, marquesa de Caldes de Montbui, el seu fill Carles Sanllehy, la Mancomunitat de Catalunya, la Diputació Provincial, el Cercle del Liceu, el Cercle Artístic... i molts més surten contínuament en els balanços econòmics de cada any.

El 1921 es va rebre la visita als grups de xalets del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya presidit per l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, que va quedar gratament admirat de l'obra

Els socis protectors de més alta categoria eren el rei Alfons XIII i els infants reials Carlos de Borbón i Luisa d'Orleans

de la Cooperativa. Al grup de Fargues va visitar la casa de Garcia Anné (que pels companys de feina era anomenat Carolín), la de Lluís Almerich i la de Miralles Pi. I el seguici va acabar la visita amb un lunch a casa de Pou de Barros on es van fer sengles discursos satisfactoris per a tothom.

Els contactes amb tots els organismes de l'administració pública els era més que convenient. Regidors de l'Ajuntament: Jordi Gambús, també soci de la Cooperativa; Vinaixa, Mir i Miró, Callén, entre d'altres, van ser de gran ajut per aconseguir fer rutllar gestions encallades o canviar qüestions no favorables.

Per altra banda la Llei de Cases Barates donava l'opció de fer concursos i festivals benèfics per aconseguir fons per a l'associació o cooperativa. La Co-

operativa va fer uns quants festivals amb aquest objectiu. Entre d'altres, durant el 1918 se'n va fer un al Teatre Romea, un al Teatre Novedades i l'altre al Frontón Condal. Van aconseguir 4.815,90 pessetes. El president del Consell directiu Artur F. Bono va aprofitar la visita a Barcelona del ministre d'Hisenda Juan Ventosa per demanar-li que manés una disposició perquè quedessin excloses de l'impost del Timbre les localitats de les funcions de caràcter benèfic "como revisan las nuestras". Va prometre estudiar la proposta. Fins i tot van organitzar una "novillada" en benefici de la Cooperativa, però no es va dur a terme per fallar-los l'"espada" i no trobar-ne un altre ⁽¹⁰⁾.

El 1922 segueixen rebent visites al grup de xalets. El ministre de Gracia y Justicia, el periodista José Francos Rodríguez fa una visita a Barcelona el febrer d'aquell any. Surt de l'Hotel Ritz amb una caravana de deu o dotze cotxes per anar a visitar les cases de la Cooperativa. Els van rebre amb tots els honors. Hi ha una crònica detallada de les visites quasi casa per casa dels periodistes. ⁽¹¹⁾

Els protectors van augmentant i la Cooperativa agraïx la intermediació de l'exgovernador civil Severiano Martínez Anido davant el Comité Benéfico Social per aconseguir subvencions. Gràtitud també per a la marquesa de Castellflorete component d'aquest comitè, eterna gràtitud al marquès de Foronda, director general de Tramvies de Barcelona (Les Tramways de Barcelone, companyia de capital belga que va aplegar les diferents xarxes de tramvies de Barcelona). Gràcies a ell els periodistes que vivien allunyats del centre de la ciutat van aconseguir bitllets de tramvia de lliure circulació.

Festa en homenatge al periodista Francisco Peris Mencheta el juny de 1918

El 20 d'abril de 1924 es va celebrar una llúida festa per col·locar una placa que donava el nom de Marquès de Foronda al carrer de Maryland. En la nodrida assistència hi havia totes les representacions civils, socials, militars i veïnals. La crònica periodística dona detall de la festa i dels assistents. (12)

En la Memòria de 1926 on es van detallant totes les donacions i préstecs de socis protectors i entitats financeres, entonen entusiàsticament: "¡Llor a todos ellos, que han podido contribuir al éxito de nuestra empresa! Bendigamos su acción por lo que tiene de hidalga en tiempos que no es frecuente mostrarse espléndido por el egoísmo imperante."

El secretari Julià Clapera acaba la Memòria de 1926: "La obra de edificación se termina. Hoy tenemos edificadas 61 casas que representan un valor de cerca de dos millones de pesetas. Poseemos importantes terrenos, en parte de los cuales parece que se levantará un grupo escolar para perpetuar la memoria del ilustre e invicto ciudadano ex alcalde de Barcelona Don José Collaso Gil. Nuestras amortizaciones siguen su curso normal. Comparando el activo con el pasivo representa aquel un espléndido balance que la prensa barcelonesa ofrece a sus camaradas de España, como prueba de su deseo de emancipación y compendio de trabajo."

El 1934 una comissió de la Cooperativa (Pou de Barros, Clapera i Brangulí) va a Madrid i en reunió amb el ministre de Treball reben la signatura de les escriptures per percebre la prima per a la construcció de les últimes trenta cases edificades, expedient iniciat feia set anys i que encara no s'havia resolt (13).

Projecció de l'obra de la Cooperativa a l'exterior

El 1919 es van donar conèixer la labor de la Cooperativa fora d'Espanya. Concorren a l'Exposició Universal de Reconstrucció de Poblacions, de Brusel·les. Donen compte de la labor duta a terme amb fotografies de les fases de construcció dels xalets i d'altres esdeveniments de la Cooperativa duta a terme pels periodistes Brangulí i Fitó. El 1920 comuniquen que la instal·lació de l'exposició sobre la Cooperativa es va cedir a l'Union des Villes perquè formés part del Museu Permanent creat per aquella entitat i instal·lat al Palau Mundial, de Brusel·les. El govern espanyol mitjançant el seu representant a Bèlgica, va elogiar la tasca de la Cooperativa i el ministre de Treball va publicar a la *Gaceta de Madrid* aquestes impressions. Se'ls convidava també a exposar la seva obra a l'Exposició de la Habitació

Canvi de nom del carrer de Maryland pel de Marquès de Foronda, 20/4/1924

Col·locació de la primera pedra de les cases del grup de la Mulassa, el 1915

Popular, a Londres, cosa que duen a terme.

El setembre de 1922 concorren a l'Exposició d'Arquitectura al Congreso de Higiene y Saneamiento, a Barcelona, on la instal·lació va guanyar una medalla d'or. L'arquitecte Luis Girona Cuyàs va impartir la conferència "Estudio de las medidas higiénicas aplicables a las casas baratas".

Grup de cases dels periodistes de Fargues i de la Mulassa

Ens centrarem aquí bàsicament en els grups de Fargues i de la Mulassa [per al grup de la Salut vegeu l'article de Juanjo Fernández a *EL POU* núm. 5, de 2015]. El barri de la Font d'en Fargues, zona en aquell moment pertanyent al Districte 9è amb Horta i Sant Andreu de Palomar, el 1915 eren unes quantes cases en parcel·les disperses comprades a Montserrat de Casanovas, de can Fargues, que ja havia emprès la parcel·lació de les seves terres

a partir de 1912 al vessant nord del turó de la Rovira. La Cooperativa de Periodistas es van fixar en terres de can Fargues, per al grup de Fargues, i en terres de can Carabassa, per al grup de la Mulassa i van iniciar les diverses visites de prospecció. En el *Plànol geomètric i topogràfic de la Muntanya Pelada* (Horta) de Fernando Romeu de 1915, ja apareix a la zona de Peris Mencheta "Solares para casas de periodistas".

El 1916 els sis xalets de la zona de Fargues i de la Mulassa ja tenien els solars adjudicats i les obres començades. A partir de l'inici de la construcció dels xalets dels periodistes ja es va començar a negociar amb l'Ajuntament l'enllumenat públic, font públiques, apertura de nous carrers... Feia uns anys que ja hi havia cases construïdes i el serveis públics eren molt precaris o inexistents. També negociaven la construcció d'una línia tramviària que passés per la Salut i el Guinardó i que enllacés amb la d'Horta. De moment tot va per llarg.

Cases al carrer de Peris Mencheta, d'esquerra a dreta la de Vicente Llopis, la de Ramon Noguer i la d'Arturo F. Bono

La presència dels periodistes va propiciar l'impuls amb d'altres veïns de la barriada de la creació de l'Associació de Propietarios de Fargas, Mulassa y sus entornos. En un acte al Foment Hortenc es constitueix el 1922 la nova associació que ja compta amb més de cent socis inscrits (14). Els periodistes Pou de Barros, Garcia Anné, Antoni Ricord, Lluís Almerich, Miralles Pi i Francisco Altimis, formen part d'aquella primera junta i de les seccions corresponents. L'objectiu de l'associació era aconseguir millores col·lectives (enllumenat, asfaltat de carrers, clavegueram, etc.) i una seu (actualment és el Casal Font d'en Fargues), on van desplegar durant uns anys activitat cultural i lúdica per als socis, anomenat llavors Casino, inaugurat el 1928 on la premsa es fa eco de l'esdeveniment fent la crònica de l'acte, on els periodistes ja aposentats a la barriada hi tenen un paper destacat (15).

GRUP DE LA MULASSA. És el primer grup de cases que es comencen a construir. El 1915 hi té lloc l'acte solemne de col·locació de la primera pedra. En el lloc on s'havia de col·locar la primera pedra es va preparar per baixar-la amb una càbria amb l'ajut de totes les autoritats i l'aplaudiment dels presents.

El 1917 els vuit xalets de la zona de la Mulassa ja estaven acabats i habitats per les famílies dels periodistes. Cinc estaven situats al carrer de Peris Mencheta. Fent cantonada amb el carrer del Marquès de Foronda hi havia la casa d'Antoni Ricord (anomenada Hotel Maria); actualment hi ha un edifici nou amb el número 48. La de Juan José Pou de Barros (periodista de *La Vanguardia*) era la casa número 50, anomenada Villa Carmen; encara existeix, molt ben conservada. Arturo F. Bono (periodista del *Noticiero Univer-*

sal) tenia la casa de l'actual número 52, ara en procés de rehabilitació. Ramon Noguer i Comet tenia la casa del número 54. I Vicente Llopis Cataluña la casa del número 56. Tot són numeracions de carrer actuals. Entre les cases número 52 i 54 van edificar la torre-dipòsit d'aigua. El proveïment d'aigua va ser un maldecap des del primer moment per als xalets d'aquesta zona. Van construir la torre-dipòsit on s'hi bombejava aigua procedent d'un pou. Havia d'abastir les vuit cases que a part del consum habitual de boca i higiene calia aigua per regar els jardins

El 1917 els vuit xalets de la zona de la Mulassa ja estaven acabats i habitats per les famílies dels periodistes

i per als safareigs i per això sovint no hi havia aigua per a tot. Van començar a fer gestions amb la Societat d'Aigües de Barcelona perquè els fessin el subministrament, però tenien dificultats per tirar-ho endavant perquè la zona estava molt poc poblada. Aquesta torre-dipòsit ha estat transformada en una estança amb mirador i ara forma part de la casa número 54.

El carrer de Maryland (després del Marquès de Foronda) llavors quedava tallat pel desnivell profund que hi havia del torrent del Carmel (posteriorment s'hi va construir el pont). Hi ha la casa de Salvador Bremón al número 3; bastant modificada, però encara existeix. Al costat fa uns anys uns nous propietaris van construir un altre edifici (en l'antic jardí de la casa de Bremón) i és el número 5. La casa de Francisco Alfonso (periodista del *Diario de Barcelona*) era al lloc de la nova edificació del número 7. I al número

9 hi ha la Torre Maria de la família d'Antoni Rovira i Virgili. De les catorze cases que es van construir en aquests dos grups de la Font d'en Fargues aquesta és l'única en què encara hi resideix la família propietària dels inicis. Rovira i Virgili a més de periodista i historiador va ser un polític d'Esquerra Republicana de Catalunya, diputat del Parlament de Catalunya. Va haver de marxar a l'exili amb la seva família precisament des d'aquesta casa el gener de 1939.

En la visita al grup de Mulassa dels personatges reials Luisa d'Orleans i Carlos de Borbón d'abril de 1920 els esperava el president Pou de Barros, l'arquitecte de la Cooperativa Juli M. Fossas i les famílies dels periodistes d'aquells xalets, Rovira i Virgili, Noguer, Ricord, Garcia Escardívol, etc. També els egregis personatges van tenir una rebuda triomfal des dels balcons i amb entrega de rams de flors per part de l'esposa de Pou de Barros, Carmen Giménez. Van recórrer els xalets però "deteniéndose especialmente en el del señor Rovira y Virgili, regalado por el señor Foronda a S.M. el Rey y que éste donó a su vez a la Cooperativa de Periodistas, haciendo los honores de la casa la distinguida esposa del señor Rovira, el cual no pudo asistir por hallarse enfermo". Aquesta és la versió que es va recollir a la crònica de *La Vanguardia*. En una entrevista que vàrem tenir l'oportunitat de fer a Teresa Rovira i Comes, filla del periodista [vegeu *EL POU* núm. 2 (2014)] va explicar què va succeir amb aquesta qüestió. En el sorteig que es va fer entre les primeres cases construïdes a la zona de la Mulassa, li va tocar a la casa de Rovira i Virgili (pagada pel marquès de Foronda i ofertada al rei que allora la donava a la Cooperativa). El següent pas era convidar el rei a visitar la casa agraciada amb el sorteig. Quan el seu pare es va assa-

bentar que es podia produir aquella visita reial va manifestar que de forma discreta ell no seria present a la casa deixant que fos la seva esposa qui li fes els honors. El rei no hi va aparèixer, però sí que es va rebre la visita dels infants reials.

Juan José Pou de Barros va formar part de diferents juntes de la Cooperativa (la major part amb el càrrec de president) durant quasi tota l'existència de l'entitat. Alhora va ser president de l'Associació de Propietaris que es va formar a la llavors anomenada Fargas, Mulassa y sus entornos i va tenir una part molt activa en totes les situacions per tirar endavant els objectius de la Cooperativa. El 1928 se li va concedir la medalla de plata del Trabajo per govern espanyol a proposició del ministre de Treball, Eduard Aunós. L'alcalde, el baró de Viver, va presidir l'acte que es va fer a casa de Pou de Barros al carrer de Peris Mencheta. L'Associació de Propietaris també li va fer un homenatge amb lluïdes intervencions (16).

GRUP DE FARGUES. Montserrat de Casanovas, propietària del mas Pujol (can Fargues) va cedir els terrenys per fer les sis cases dels periodistes d'aquesta zona. Ella i el seu marit, Pere Fargas i Sagristà, sovint van fer donacions a la Cooperativa. Durant aquells anys la distingida propietària és objecte d'actes en el seu honor, tant per part de la Cooperativa com de l'Associació de Propietaris, per agrair les seves accions generoses de cara a la barriada (17).

Durant el 1918 es va acabar la construcció de quatre dels xalets, duta a terme per Saneamiento de Poblaciones S.A. (gerent, l'enginyer militar Jaime Zardoya Morera). La família dels periodistes Lluís Almerich i Carles Garcia Anné ja van poder habitar la casa de Frederic Rahola, número 42 el primer i la casa de Pedrell número 36 el segon. Les famílies de Fran-

cesc Altimis (carrer de Pedrell número 38) i de Miralles Pi (avinguda Frederic Rahola número 44) en aquell any tenien els xalets acabats però encara no els habitaven. Els d'Eduard Solà i Julian Pérez Carrasco (director del *Noticiero Universal*) van començar les obres l'agost 1918, al carrer de Pedrell número, 34 (al costat de la casa de Garcia Anné) el primer, i al número 46 de Frederic Rahola, el segon (totes les numeracions dels carrers són actuals). En aquell any ja s'estava gestionant la urbanització total del carrer de Pedrell. I també s'estava gestionant la de-

Montserrat de Casanovas, propietària de can Fargues, va cedir els terrenys per fer les sis cases dels periodistes de la zona

claració de cases barates d'aquests xalets i per poder concórrer a la subvenció de l'Estat per a les construccions.

En la visita dels infants de la casa reial l'abril de 1920 després de visitar el grup de la Salut van anar als grups de Fargues i de la Mulassa. Hi havia banderes i domassos als balcons del carrer de Pedrell i una comissió formada pels periodistes Almerich, Solà, Altimis, Miralles i Garcia Anné van rebre junt amb les seves famílies els distingits visitants. Van acompanyar-los en cotxe per tot el carrer de Pedrell amb les aclamacions del veïnat. Van fer parada al xalet d'Eduard Solà, al carrer de Pedrell, on els van rebre tot l'estol de fills i filles dels periodistes "preciosos ramos de flores con lazos de los colores nacionales y de las cuatro barras, que S.A. aceptó sonriente, acariciando a los pequeñuelos".

Lluís Almerich Sellarès era un periodista autodidacta. Fent una breu pinzellada: va ser director del *Diario del Co-*

mercio (1925). Redactor en cap del diari *La Noche* (1934). Va publicar un bon nombre de novel·les de caire costumista. Autor i editor de la col·lecció de novel·les Biblioteca Damisel·la amb quaranta-un títols. Va fer història sobre Catalunya i també va escriure sobre la història de la vall d'Horta i fins i tot en va fer poesia (18). Col·laborava en diverses publicacions entre elles el setmanari infantil *Patufet*. Signava amb el pseudònim Clovis Eimeric. Escrivia articles de manera regular al butlletí de l'Associació de Propietaris de Fargas, Mulassa y sus entornos i al butlletí *Forja* de la parròquia de Sant Antoni de Pàdua. Va col·laborar moltes vegades com a participant i com a jurat de Jocs Florals d'Horta i de la Font d'en Fargues (Associación de Propietarios). Feia moltes conferències en àmbits periodístics. És destacable una conferència que va donar a l'Associación de Periodistas (19) titulada "La mala vida del periodista" on fa una defensa de l'ofici per la percepció errònia que es té, diu, de la professió, ja que per les relacions que per la feina han de tenir sembla que tinguin una vida d'un nivell més alt que en la realitat. Va morir el 7 de novembre de 1952 a la casa de l'avinguda de Frederic Rahola (20), la qual cosa fa pensar que encara hi continuaven vivint després de la guerra.

La Cooperativa a la guerra i la postguerra

En plena guerra, es constitueixen una nova junta presidida per Pou de Barros (21). Quasi deu anys més tard (22) apareix la notícia de la seva mort i la reunió extraordinària per elegir una nova junta: president, Julià Clapera; vicepresident, Lluís Almerich; tesorero, Ramon Alberch; secretari, Francisco Altimis; i vocal Josep M. Sagarra Plana.

Conjunt de les sis cases dels periodistes del grup Fargues, cap el 1918

Com és lògic tots els periodistes que van ser socis de la Cooperativa tenien un objectiu comú: la construcció d'una casa amb jardí per a ells i els seus descendents, però les ideologies d'uns i altres eren molt diferents. D'alguns s'explicita o es trasllueix en les hemeroteques consultades. Els d'ideologia d'esquerres òbviament van desaparèixer d'una manera o altra després de la guerra. Els que es deuen avenir (de grat o a la força) amb el nou règim de Franco encara van poder surar en el panorama social i polític a partir de 1939.

A partir de l'esclat de la guerra el juliol de 1936 no es tenen massa notícies del que va passar amb els habitants de les cases dels periodistes. Alguns segur que van haver de fugir i d'altres es deuen quedar però en unes condicions absolutament diferents a les d'abans. Al cap i a la fi, com tothom. El fet de topar amb un parell de publicacions desconegudes han donat una visió inèdita, encara que parcial, d'aquells dies de guerra al barri de la Font d'en Fargues, que en ser un paratge allunyat dels objectius bèl·lics (malgrat hi havia la ba-

teria del turó de la Rovira a prop, però els ensurts venien més que res pel soroll que pels efectes, per sort), era un lloc on hi van venir a parar gent que fugia del mig de la ciutat. Aquestes publicacions trobades són: *Las catacumbas de la radio. Treinta meses ante el altavoz* i *El periodista y su casa*, ambdues del periodista Domingo de Fuenmayor García, que als anys trenta vivia amb la seva família a la casa del passeig de la Font d'en Fargues número 39, davant del Casal Font d'en Fargues. No pertanyia, però, a la Cooperativa de Periodistes, ja que aquella casa la van construir (junt amb altres dues cases banda i banda) tres germans de la família dels Fabré, cases que ja apareixen al plànol de Romeu de 1915.

En la primera de les publicacions Fuenmayor desgrana amb un discurs eloqüent, abrandat, la seva passió per la radiotelefonía, tant com emissor que com receptor. "Al llegar el 18 de julio de 1936, había yo dado más de doscientas charlas por emisoras barcelonesas. En esta proporción aproximada: 198, por la Radio Catalana, única antena española en

Cataluña; 2, por la Radio Barcelona. Evidentemente, a la emisora de la calle de Caspe, no le hacían feliz mis patrióticas palabras". Així que durant la guerra no va poder expressar les seves idees, i va estar seguint permanentment, "ante el altavoz", totes les emissions de la Espanya de Franco: les arengues de Queipo de Llano, les paraules de Tebib Arrumi, d'Espectador, de Justo Sevillano o de Javier de Navarra. És interessant llegir aquest pamflet per l'apologia que fa del bàndol franquista i de la seva ideologia. En devia publicar forces exemplars perquè en llibreries de vell encara se'n troben. Precisament així vaig trobar l'exemplar que tinc i sobretot em va cridar l'atenció perquè estava dedicat de "puño i letra": "Para los amigos de la Asociación de Vecinos de Fargas, afectuosamente. Domingo de Fuenmayor. Barcelona 20-11-39 A. de la V." I a més a més hi dedica un capítol "La revolución y la guerra en la barriada" on descriu llocs del barri i activitats amb una particular interpretació d'allò que expressa algú que està radicalment en oposició a la situació del moment.

Casa d'Antoni Rovira i Virgili, al fons Horta i la serra de Collserola, el 1916

Grup a casa de Rovira i Virgili (al mig de la imatge) amb família i veïns del grup Mulassa

Casa de Lluís Almerich on després seria l'avinguda de Frederic Rahola. A la dreta, casa de Francisco Altimis, al carrer de Pedrell, en el seu aspecte original. Anys més tard s'hi farien reformes

Casa de Francisco Altimis, al carrer de Pedrell, en el seu aspecte original. Anys més tard s'hi farien reformes

Però pel tema que aquí estem tractant cal comentar l'altra publicació, molt més curta però no menys reveladora. Escrit també el novembre de 1939 es refereix a una de les xerrades radiofòniques que va fer Fuenmayor per Radio Nacional de España en Barcelona. Dedicava aquesta xerrada a la Cooperativa de Periodistas, ara ja Comisión Gestora, adherida a la C.N.S. (23). Detalla la composició del Consell directiu aleshores. President, Juan José Pou de Barros. Secretari, Julián Clapera Roca. Tresorer, José Brangulí Soler. Vocals, Francisco Aizcorbe Oriol, Juan Martí Manlleu. Delegat del C.N.S. a la Cooperativa, Feliciano Baratech Alfaro.

El contingut de la xerrada s'inicia amb una crònica sobre un periodista que troba en el seu deambular per alguna de les barriades dels grups de les cases dels periodistes (no especifica quin és) i es troba un personatge (segons la seva descripció) depauperat, esquelètic, que a la torre on hi havia abans un jardí ufanós ara cultiva quatre verdures esquistades. Fuenmayor presenta un espectacle humà de periodista que només es doblega davant la terra per poder menjar però que mai ho va fer davant "los enemigos de su patria". Seguidament explica què eren els grups de xalets de la Cooperativa de Periodistas i fa una descripció plena de retòrica i llenyatge altisonant i pompós:

"Nacieron parece ser bajo el signo de la tenacidad, y no es que hayan horadado la roca, como la gota de agua, pero sí que la han partido y labrado y colocado los pedazos uno sobre otro, para hacerse sus casas. Y yo creo que, con el mismo estoicismo que emplearon, bajo la zarpa marxista, para destruir sus jardines y mal comer de unos huertos improvisados, y dejaron la pluma y cogieron la azada, habrían destruido su obra, si la Patria así lo hubiese querido, para volver a empezar, a la sombra de las banderas victoriosas.

"Hace veintitantos años comenzaron así: sin nada más que voluntad. Con la voluntad, mejor dicho, y un gran dolor ajeno, que tomaron como suyo propio, y un gran deseo de que los suyos no lo sufrieran en su carne, aunque en la suya propia lo sufrían ellos, por un sentimiento emocionante de solidaridad fraternal".

I per introduir perquè es va constituir la Cooperativa diu: "... Había muerto un periodista, en la miseria, como era corriente que los periodistas murieran entonces..." ... "La mujer, los hijos del periodista muerto, quedaban en la miseria; y en el arroyo, además, porque no podía pensarse en continuar pagando el alquiler de la vivienda que habitaban. Y esta amargura inmensa quisieron evitar, para lo futuro, aquellos periodistas".

"Eran pocos: cuatro o cinco. Pero en-

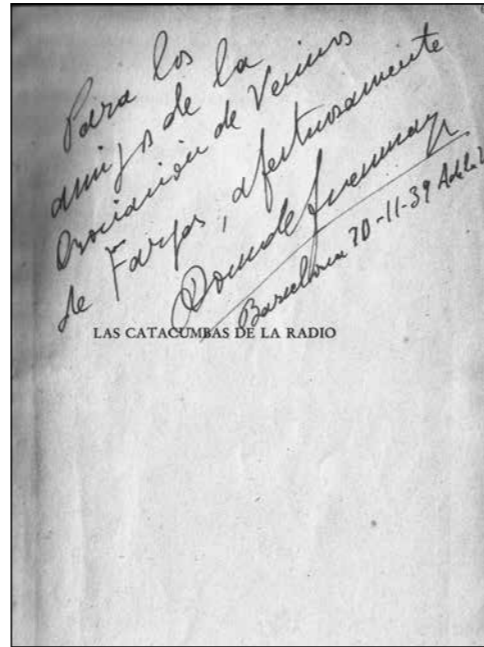
Llibre i dedicatòria del periodista Domingo de Fuenmayor

tre ellos hubo un magnate, que aportó, opulentamente... ¡una peseta! Con ella se adquirió un cuaderno que se tituló, con toda pompa 'Libro de Caja', y otro, para registrar las actas. Ya estaba constituida la Cooperativa de Periodistas para Construcción de Casas Baratas". I continua amb un relat triomfalista sobre la labor d'aquells periodistes i del molt que van fer amb tant pocs mitjans ja que aquells esforços es van transformar en "dos hermosísimas barriadas de alegres hotelitos, que valen unos cuantos millones de pesetas. Y es Presidente [Honorario de

Aquell somni de cases amb jardí es va esvaïr per la fractura de la Guerra Civil i el canvi social i econòmic que va comportar

la Cooperativa de Periodistas] Ramón Serrano Súñer, y es Socio Honorario [de la Cooperativa de Periodistas] el general Martín Moreno, cuyo diario 'gran reportaje' triunfal, escuchábamos los periodistas ocultos en la zona roja, todas las noches de labios de Fernando Fernández de Córdoba." I acaba la xerrada radiofònica saludant amb efusió el president de la Cooperativa Juan José Pou de Barros. El relat d'aquest periodista no pot ser més contraposat a les evidències de la trajectòria de la Cooperativa. Per la premsa se sap que Domingo de Fuenmayor va morir el 1962.

A la premsa dels anys cinquanta apareixen de tant en tant notícies amb intervencions d'alguns membres de la Cooperativa. L'octubre de 1951 s'inaugura la nova línia de troleibusos que enllaçava el carrer de Tamarit amb la plaça de San-

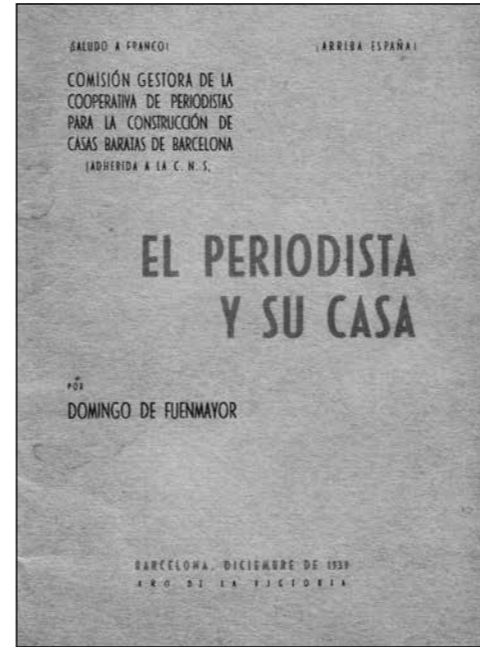
lehy. Hi apareixen les autoritats del moment i com a representant de la Cooperativa, Ramon Alberch. El maig de 1957 surt una notícia sobre una sèrie de visites que rep l'alcalde José M. de Porcioles i s'esmenta els senyors Aliberch, Clapera i Minguella "de la antigua Cooperativa de Periodistas para la construcción de casas baratas", la qual cosa fa deduir que ja s'havia dissolt o deixat de funcionar. De fet als estatuts està disposat la forma de dissolució de l'entitat i segurament després de quaranta anys ja deurien estar totes les cases amortitzades o venudes a tercers. El febrer de 1959 apareix en una notícia sobre l'òbit d'un periodista la presència a l'acte de Julià Clapera (últim president de la Cooperativa), com a "presidente de la Comisión liquidadora de la Cooperativa de Periodistas..." (24).

Aquell somni de cases amb jardí amb famílies de periodistes i d'altres habitants de barriades creades de nou o ampliades, com el barri de la Font d'en Fargues, es va esvaïr per la fractura de la guerra i el canvi social i econòmic que va comportar.

Consideracions finals

Hem fet una breu aproximació de la trajectòria de la Cooperativa de Periodistas para la Construcción de Casas baratas durant aquells anys vint i trenta en què el desig de tenir una casa amb jardí (dins d'aquell ideal imperant aleshores de ciutat jardí) va donar com a resultat la construcció de més de seixanta cases (menys de les que tenien previstes) entre els tres grups, emportant-se la palma el grup de la Salut en nombre de cases i en envergadura d'arquitectures.

Amb la distància dels anys es fa difícil d'entendre que amb una llei feta per be-

neficiar els més desfavorits i poder-los proporcionar una vivenda digna, hi pogués cabre una cooperativa de professionals com els periodistes que no eren precisament el col·lectiu laboral més precari. És destacable l'enorme capacitat de gestionar situacions en favor seu movent fils per tot arreu. Tothom estava connectat a un o altre càrrec fins i tot a l'aristocràcia i a la monarquia. Queda clar que el clientelisme, el nepotisme, el tracte de favor, l'amiguisme, continuen a l'ordre del dia, però la diferència és que en els anys vint i trenta del XX això no s'amagava, quedava obertament explícit, i es considerava un dret irrenunciable de classe. Tenien unes necessitats que les classes populars no tenien. A les memòries de les reunions del Consell directiu de la Cooperativa i a les hemeroteques queda clarament i detalladament explícit tot els tractes de favor i els beneficis de què se'ls afavoria. La realització dels seus objectius la consideren un triomf de la seva eficàcia i declaren sense embuts la suposada labor social que estan realitzant.

Respecte al grup de cases de Fargues i Mulassa a l'actualitat, ja s'ha comentat quines queden encara en peu: tres al grup Fargues i sis al grup de la Mulassa (algunes conservades molt íntegrament). Lògicament totes són privades però es poden considerar un patrimoni paisatgístic dels barris que van triar aquells periodistes per construir-les. Algunes estan al Catàleg de Patrimoni de l'Ajuntament de Barcelona i algunes incomprensiblement no es van catalogar. Això i les circumstàncies personals de cada propietari ha fet que desapareguessin algunes d'aquestes cases. La cases de Ricord i de Francisco Alfonso van ser substituïdes per cases de pisos; i la de Bremón va quedar molt modifica-

da per uns nous propietaris. On hi havia la casa d'Eduard Solà ja fa forces anys que s'hi va edificar una casa de pisos. A l'avinguda de Frederic Rahola també fa anys que hi ha pisos on hi havia la casa de Miralles Pi. La casa de Pérez Carrasco va ser molts anys l'Escola Petit Príncep de llarga tradició al barri. Va estar en risc de desaparèixer el 2015 quan l'escola va haver de marxar per extinció del seu contracte. Les accions de sensibilització del Grup de Patrimoni de l'Associació de Veïns i Veïnes Font d'en Fargues (amb membres d'El Pou i arquitectes de barri) van aconseguir protegir la casa i ara està rehabilitada com a habitatge privat. No va tenir la mateixa sort la casa Almerich. Després d'uns anys d'haver-hi un taller de jardineria de l'escola d'educació especial Baranova i d'uns anys després de quedar buida, el maig del 2016 la van enderrocar. Estar previst fer-hi pisos però encara resta el terreny completament buit.

L'ideal de ciutat jardí perviu encara en la ment de molts habitants del barri de la Font d'en Fargues i és un valor defensat per algunes associacions del barri, però a part de decisions personals de propietaris que decideixen vendre, la falta d'una normativa de protecció integral provoca despropòsits constructius i desfeta del paisatge amable i tranquil com a valor dels inicis de la formació de la barriada. Fa més de cent anys es volia una casa unifamiliar amb pou i jardí i es considerava molt millor que aquelles cases de pisos del centre de la ciutat (així s'explicita en les memòries de les reunions del Consell directiu). Ara degut a l'especulació del sòl i a la consecució de la seva rendibilitat màxima treuen una desena de pisos allà on hi havia una casa. Potser tots plegats hauríem de valorar allò que hem rebut de les generacions precedents per deixar un espai digne per viure a les futures generacions.

NOTES

- 1) Per aquest apartat ens hem servit bàsicament de les dades de article de Luis Arias González "Las Casas baratas (1911-1937), primer gran ensayo de vivienda social en España" i del treball de Mercedes Tatjer referenciat a la bibliografia.
- 2) El 2011 es va commemorar el centenari amb l'exposició *Casas baratas, 1911. Centenario de la primera ley*, a La Arquería de los Nuevos Ministerios, a Madrid, amb el comissariat de Luis Arias González.
- 3) Mercedes Tatjer, "Los orígenes de la vivienda social en Barcelona: Las cooperativas de viviendas en el primer tercio del siglo XX", Universitat de Barcelona, 1997
- 4) *Solidaridad Nacional*, "Los Brangulí", 6 desembre de 1967
- 5) *La Vanguardia*, 7 juny 1915. Hi ha una extensa crònica de l'acte
- 6) *ABC*, 14 juliol 1915
- 7) *La Vanguardia*, 7 agost 1916. Hi ha una llarga crònica
- 8) *ABC* 28 febrer 1922)

- 9) *La Vanguardia*, 20 d'abril 1920. Hi ha un article detalladíssim de tota l'activitat dels personatges regis
- 10) *ABC*, 30 setembre 1915
- 11) *La Vanguardia*, 28 febrer 1922
- 12) *La Vanguardia*, 22 abril 1924
- 13) *La Vanguardia*, 12 juny 1934
- 14) *La Vanguardia*, 26 setembre 1922
- 15) *La Vanguardia*, 26 juny 1928
- 16) *La Vanguardia*, 11 desembre 1928
- 17) *La Vanguardia*, 27 setembre 1927
- 18) Poema "Encar hi ha paradís" a l'*Abans de la Vall d'Horta*, Ed. Efadós, 2012
- 19) *La Vanguardia*, 17 abril 1935
- 20) *La Vanguardia*, 8 novembre 1952
- 21) *La Vanguardia*, 6 març 1938
- 22) *La Vanguardia*, 5 agost 1947
- 23) La C.N.S. (Central Nacional Sindicalista) era el sindicat únic franquista que dominava la vida econòmica i social de la ciutadania
- 24) *La Vanguardia*, 3 febrer 1959

BIBLIOGRAFIA

- Almerich, Paulina, et al., *Font d'en Fargues, gènesi, història i records d'un barri en 100 anys*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Districte d'Horta-Guinardó i Arxiu Municipal, 2006
- "Casas baratas, 1911. Centenario de la primera ley", sala de exposiciones La Arquería del Ministerio de Fomento, a Madrid, 2011. Comissari Luis Arias González
- *El periodista y su casa*, Domingo de Fuenmayor, Barcelona: Imp. Núñez, 1939
- *Gaceta de Madrid*, núm. 164 de 13.06.1911, Ley de 12 de junio de 1911, de las Casas Baratas
- *Gaceta de Madrid*, núm. 345 de 11.12.1921, Ley de 10 de diciembre de 1921, de ampliación de la Ley de Casas Baratas
- "Las casas baratas (1911-1937), primer gran ensayo de la vivienda social en España", Luis Arias González https://www.academia.edu/9842264/Las_Casas_Baratas_1911_-_Primer_gran_ensayo_de_vivi
- *Las catacumbas de la radio. Treinta meses ante el altavoz*, Domingo de Fuenmayor, Barcelona: Editorial Juventud, 1939
- "Memoria de los trabajos realizados por el Consejo Directivo durante el año 1917. Cooperativa de Periodistas para la Construcción de Casas baratas", Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
- "Memoria de los trabajos realizados por el Consejo Directivo durante el año 1918. Cooperativa de Periodistas para la Construcción de Casas baratas", Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
- "Memoria de los trabajos realizados por el Consejo Directivo durante el año 1922. Cooperativa de Periodistas para la Construcción de Casas baratas", Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
- "Memoria de los trabajos realizados por el Consejo Directivo durante el año 1923. Cooperativa de Periodistas para la Construcción de Casas baratas", Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
- "Memoria de los trabajos realizados por el Consejo Directivo durante el año 1925. Cooperativa de Periodistas para la Construcción de Casas baratas", Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
- "Memoria de los trabajos realizados por el Consejo Directivo. Cooperativa de Periodistas para la Construcción de Casas baratas" (volum enquadrat dels anys 1917 al 1926), Col·legi de Periodistes de Catalunya - Centre de Documentació Montserrat Roig

AGRAÏMENT

A Luis Arias González per la seva amabilitat en facilitar-me documentació sobre l'exposició del centenari de la Ley de Casas Baratas de 1911, comissariada per ell mateix.